

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
SIEGBERT ALBER

της 27ης Σεπτεμβρίου 2001 ¹

I — Εισαγωγή

1. Αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως είναι ο καθορισμός του δικαστηρίου του τόπου εκπληρώσεως μιας συμβατικής παροχής, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Οι ενάγουσες, βελγικές εταιρίες Six International Ltd και Six Construct International SA, δικαιούχοι των οποίων είναι η Besix SA, αφενός (στο εξής: Besix), και η εναγομένη — μέλος του ομίλου Deutsche Babcock — Wasserreinigungsbau Alfred Kretzschmar GmbH & Co. KG (Wabag) (στο εξής: Wabag), αφετέρου, συμφώνησαν να καταρτίσουν από κοινού προσφορά προκειμένου να διεκδικήσουν την ανάθεση δημοσίου έργου στο Καμερούν. Επί του παρόντος, εκκρεμεί διαφορά μεταξύ τους ενώπιον των βελγικών δικαστηρίων σχετικά με το αν η Wabag παρέβη τον όρο αποκλειστικότητας που περιεχόταν στη συμφωνία αυτή, καθόσον η επίσης εναγομένη Planungs- und Forschungsgesellschaft Dipl. Ing. W. Kretzschmar & Co. (στο εξής: Plafog), η οποία ανήκε στον ίδιο όμιλο με την εναγομένη Wabag, μετέσχε στην προσφορά άλλης επιχειρήσεως. Εν προκειμένω, πρέπει να καθοριστεί αν τα βελγικά δικαστήρια είναι αρμόδια για την εκδίκαση της διαφοράς.

¹ — Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

II — Το νομικό πλαίσιο

2. Οι σχετικές διατάξεις της Συμβάσεως των Βρυξελλών², ως ίσχυε όταν συνέβησαν τα πραγματικά περιστατικά, έχουν ως εξής:

«Άρθρο 2

Με την επιφύλαξη των διατάξεων της παρούσας συμβάσεως, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους ενάγονται ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους αυτού, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.

[...]

² — Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 24). Η Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 388, σ. 1) δεν έχει εφαρμογή, δεδομένου ότι η αγωγή ασκήθηκε στις 19 Αυγούστου 1987 και η πράξη προσχωρήσεως δεν τέθηκε σε ισχύ στο Βέλγιο παρά από την 1η Απριλίου 1989.

Άρθρα 3 και 4 [...]

Άρθρο 5

Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους μπορεί να εναχθεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος:

1) ως προς διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή·

2) έως 5) [...]»

III — Τα πραγματικά περιστατικά

3. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει τα πραγματικά περιστατικά ως εξής:

αφενός, και οι εταιρίες Six International Ltd και Six Construct International SA, εταιρίες στα δικαιώματα των οποίων υποκαταστάθηκε η ανώνυμη εταιρία SA Besix, αφετέρου, δεσμεύθηκαν να καταρτίσουν από κοινού προσφορά για έργο του Ministère des Mines et de l'Énergie (Υπουργείου Ορυχείων και Ενέργειας) του Καμερούν, επονομαζόμενο “Υδροδότηση έντεκα αστικών κέντρων του Καμερούν” και, σε περίπτωση που τους ανατεθεί το έργο, να εκτελέσουν από κοινού, ως κοινοπραξία, τη σύμβαση που θα συνήπταν με τον πελάτη.

Κατά τα πρακτικά που συνετάγησαν εκείνη την ημέρα, τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύθηκαν να “ενεργήσουν αποκλειστικώς μεταξύ τους και να μη συνεργαστούν με άλλους ενδεχόμενους εταίρους, με την επιφύλαξη της ανταγωνιστικότητας των προσφορών κάθε εταιρείου”.

— Στις 24 Ιανουαρίου 1984, η εταιρία Wabag Wasserreinigungsbau Alfred Kretzschmar GmbH & Co., μέλος του ομίλου Deutsche Babcock, και η εταιρία Besix υπέγραψαν σύμβαση με το προβλεπόμενο στα πρακτικά της 20ής Δεκεμβρίου 1983 αντικείμενο. Η σύμβαση αυτή επιβεβαίωνε την αποκλειστική συνεργασία που προβλεπόταν στα πρακτικά, χωρίς, ωστόσο, να επαναλαμβάνει την επιφύλαξη περί ανταγωνιστικότητας των προσφορών.

«— Στις 20 Δεκεμβρίου 1983, η εταιρία Deutsche Babcock Anlagen AG, κύρια εταιρία του ομίλου Deutsche Babcock,

— Η κοινοπραξία Wabag Besix υπέβαλε την προσφορά της στις 30 Ιανουαρίου 1984.

— Κατά το άνοιγμα των προσφορών, η εταιρία Besix διαπίστωσε ότι η εταιρία Plafog, επίσης μέλος του ομίλου Deutsche Babcock, είχε συμμετάσχει στην προσφορά μας άλλης εταιρίας, της εταιρίας φινλανδικού δικαίου Perusyhtymä, (στο εξής: POY), γεγονός για το οποίο διαμαρτυρήθηκε αμέσως στην εταιρία Wabag. Αυτή της απάντησε, με τηλετύπημα της 8ης Φεβρουαρίου 1984, ότι επρόκειτο για σφάλμα οφειλόμενο σε πλημμελή ανταλλαγή πληροφοριών εντός του ομίλου και ότι ζητούσε συγγνώμη γι' αυτό.

Για το μέρος αυτό, η κατάταξη ήταν η ακόλουθη:

1) Εταιρία X

2) Εταιρία Y

3) Φινλανδική εταιρία και Plafog

— Η προσφορά της κοινοπραξίας Wabag Besix κατατάχθηκε έκτη σε σύνολο έξι προσφορών, διότι ήταν αισθητά ακριβότερη από τις λοιπές ανταγωνιστικές προσφορές. Η φινλανδική προσφορά κατατάχθηκε πέμπτη.

4) Εταιρία Z

5) Εταιρίες Wabag και Besix.»

Ακολούθως, η σύμβαση επιμερίστηκε και η εκτέλεση των διαφόρων μερών της ανατέθηκε σε αρκετές διαφορετικές επιχειρήσεις.

4. Βάσει αυτών, η Besix ζήτησε από τον όμιλο Deutsche Babcock αποζημίωση λόγω παραβάσεως της συμφωνίας περί αποκλειστικότητας.

Αφενός το μέρος 1 και αφετέρου τα μέρη 3, 4 και 5 ανατέθηκαν στον φινλανδό ανάδοχο, στην προσφορά του οποίου συμμετείχε και η Plafog ^[3].

IV — Διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων

5. Ακολούθως, η Besix άσκησε ενώπιον του Tribunal de commerce de Bruxelles αγωγή προκειμένου να λάβει αποζημίωση 80 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων (BEF) από τους Deutsche Babcock, Wabag και Plafog. Η διαδικασία ανεστάλη όσον αφορά τον όμιλο Deutsche Babcock και, κατά τα λοιπά, η

3 — Οι Wabag και Plafog αναγνώρισαν, με το υπόμνημά τους, ότι τα μέρη αυτά θα είχαν ανατεθεί σε άλλους ανταγωνιστές, ενώ αυτές θα είχαν λάβει το μέρος 2. Αυτό συμπίπτει επίσης και με το περιεχόμενο συνημμένης επιστολής της Besix της 7ης Νοεμβρίου 1984.

αγωγή απορρίφθηκε. Η Besix άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής. Οι Wabag και Plafog, με αντέφεση, ζήτησαν να αναγνωριστεί η αναρμοδιότητα των βελγικών δικαστηρίων.

9. Συνεπώς, το Cour d'appel διερωτάται αν αρκεί το ότι η ρήτρα μη ανταγωνισμού έπρεπε να τηρηθεί και στο Βέλγιο για να συναχθεί ενδεχομένως η διεθνής δικαιοδοσία των βελγικών δικαστηρίων κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών.

V — Θέση του αιτούντος δικαστηρίου

6. Το Cour d'appel διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η επίδικη συμβατική παροχή, υπό την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, είναι η ως άνω ρήτρα μη ανταγωνισμού.

7. Επιπλέον, αναφερόμενο στη νομολογία του Δικαστηρίου, το Cour d'appel βασιίζεται στην αρχή ότι ο τόπος εκπληρώσεως της εν λόγω παροχής «πρέπει να προσδιοριστεί σύμφωνα με το δίκαιο που διέπει την παροχή αυτή, με βάση τους κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος της διαφοράς δικαστηρίου». Σύμφωνα με τους βελγικούς κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, το δίκαιο που διέπει, εν προκειμένω, την παροχή είναι το βελγικό.

8. Όσον αφορά τον τόπο εκπληρώσεως, το Cour d'appel διαπιστώνει τελικά ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί να είναι η έδρα του οφειλέτη, δεδομένου ότι η πρόθεση των μερών, «εμμέσως πλην σαφώς, ήταν να εξασφαλίσουν συμβατικώς τη γενική παροχή αποκλειστικότητας, εκπληρούμενης σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου».

10. Σκοπός της Συμβάσεως των Βρυξελλών, επισημαίνει το Cour d'appel, είναι η ασφάλεια δικαίου και, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα προβλέψεως του αρμόδιου δικαστηρίου. Σ' αυτόν ακριβώς τον σκοπό πρέπει να ανταποκρίνεται η επιλογή του δικαστηρίου του τόπου εκπληρώσεως. Εν προκειμένω, ωστόσο, υπάρχουν διάφοροι τόποι εκπληρώσεως.

11. Σύμφωνα με το Cour d'appel, στην περίπτωση διαφορών επί συμβάσεων εργασίας που σχετίζονται με διάφορες έννομες τάξεις, το Δικαστήριο έλυσε παρόμοια προβλήματα, ορίζοντας τον τόπο εκπληρώσεως ως «αυτόν στον οποίο ή από τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί κατά κύριο λόγο τις έναντι του εργοδότη του υποχρεώσεις του [...] ή αυτόν στον οποίο ο μισθωτός έχει εγκαταστήσει το ουσιαστικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του».

12. Εν προκειμένω, μπορεί να θεωρηθεί ότι το Βέλγιο είναι ο τόπος «όπου τα συμβαλλόμενα μέρη είχαν πράγματι μέγιστο συμφέρον για τήρηση της δεσμεύσεώς τους περί αποκλειστικότητας, εφόσον σε αυτήν τη χώρα επρόκειτο να υποβάλουν την κοινή προσφορά».

VI — Τα προδικαστικά ερωτήματα

13. Το Cour d'appel υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«Έχει το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 σχετικά με την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 24 και τροποποιημένο κείμενο σ. 77) και από τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 σχετικά με την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 388, σ. 1), την έννοια ότι ο εναγόμενος που έχει την κατοικία του σε έδαφος συμβαλλομένου κράτους μπορεί να εναχθεί, ως προς διαφορές εκ συμβάσεως, σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή όφειλε να εκπληρωθεί η παροχή, ειδικότερα όταν η παροχή αυτή, συνιστάμενη σε παράλειψη — όπως είναι, εν προκειμένω, η δέσμευση, αφενός, αποκλειστικής συνεργασίας με τον αντισυμβαλλόμενο προκειμένου να υποβληθεί από κοινού προσφορά για μια δημόσια σύμβαση και, αφετέρου, μη συνεργασίας με άλλον ενδεχόμενο εταίρο, πρέπει να εκπληρώνεται σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, δύναται ο εν λόγω εναγόμενος να εναχθεί ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου

εκπληρώθηκε ή όφειλε να εκπληρωθεί η παροχή και, στην περίπτωση αυτή, με ποιο κριτήριο πρέπει να προσδιορίζεται ο τόπος αυτός;»

VII — Νομική εκτίμηση

Επιχειρήματα των διαδίκων

14. Η Besix, ενάγουσα της κύριας δίκης, οι Wabag και Plafig, εναγόμενες στην παρούσα διαδικασία, καθώς και η Επιτροπή βασιζονται στη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία, για την εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη η συγκεκριμένη παροχή που πρέπει να εκπληρωθεί και όχι το σύνολο της συμβάσεως.

15. Οι Wabag και Plafig παραθέτουν την απόφαση Tessili Italiana Como⁴, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το επιληφθέν δικαστήριο πρέπει να καθορίζει, βάσει των δικών του κανόνων Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, το εφαρμοστέο δίκαιο και, ακολούθως, σύμφωνα με το δίκαιο αυτό, τον τόπο εκπληρώσεως. Σύμφωνα με τις εναγόμενες, το εφαρμοστέο εν προκειμένω δίκαιο είναι το γερμανικό, βάσει του οποίου η έδρα του οφειλέτη είναι, κατ' αρχήν, ο τόπος εκπληρώσεως. Κατά την άποψή τους, το ίδιο αποτέλεσμα θα προέκυπτε αν εφαρμόζονταν το βελγικό δίκαιο.

4 — Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1976, 12/76 (Σύλλογή τόμος 1976, σ. 533, σκέψη 13).

16. Σύμφωνα με τις εναγόμενες, η παρούσα διαφορά αφορά μόνον τη δέσμευση περί μη ανταγωνισμού. Οι λοιπές παροχές της συμβάσεως που συνήψαν με την Besix δεν ασκούν επιρροή για τον καθορισμό του αρμόδιου δικαστηρίου. Στην υπόθεση *Leathertex*⁵, το Δικαστήριο αναγνώρισε, εξάλλου, ότι η εν λόγω μέθοδος οδηγεί στον καθορισμό διαφορετικών δικαστηρίων ανάλογα με την παροχή που πρέπει να εκπληρωθεί. Όπως ήδη διαπίστωσαν οι εναγόμενες, ο τόπος εκπληρώσεως της δεσμεύσεως περί μη ανταγωνισμού είναι η έδρα του οφειλέτη.

17. Οι εναγόμενες θεωρούν ότι, αν αναγνωριστεί η διεθνής δικαιοδοσία των βελγικών δικαστηρίων, πρέπει να γίνει γενικώς δεκτή η δικαιοδοσία των δικαστηρίων που επιλαμβάνονται το πρώτον της διαφοράς, χωρίς να εξακριβώνεται αν υφίσταται ειδικός δεσμός μεταξύ του δικαστηρίου και της επίδικης συμβάσεως. Εν προκειμένω, τον στενότερο δεσμό με την επίδικη συμβατική παροχή έχει το γερμανικό δικαστήριο. Οι διαπραγματεύσεις με τη φινλανδική εταιρία ΡΟΥ διεξάχθηκαν στα γραφεία της *PlafoG*. Συνεπώς, ισχυρίζονται οι εναγόμενες ότι στον χώρο αυτό σημειώθηκε, ενδεχομένως, παράβαση της δεσμεύσεως περί μη ανταγωνισμού.

18. Ακόμη και η Besix θεωρεί ότι η δέσμευση περί μη ανταγωνισμού αποτελεί την καθοριστική παροχή για τον προσδιορισμό του τόπου εκπληρώσεως. Εντούτοις, σύμφωνα με την Besix, η παροχή αυτή δεν ασκεί επιρροή αφ' εαυτής, αλλά εξαρτάται πλήρως από την κύρια παροχή, ήτοι την από κοινού

κατάρτιση προσφοράς. Η Besix στηρίζει την άποψή της στην απόφαση *Shenavai*⁶, σύμφωνα με την οποία, όταν πρέπει να εκπληρωθούν περισσότερες από μία παροχές, το παρεπόμενο ακολουθεί το κύριο. Συνεπώς, ως τόπος εκπληρώσεως πρέπει να θεωρηθεί ο τόπος όπου εκπληρώθηκε η κύρια συμβατική παροχή. Κατά την Besix, η κύρια παροχή εκπληρώθηκε στο Βέλγιο, σύμφωνα με το εφαρμοστέο βελγικό δίκαιο.

19. Επικουρικώς και μόνο — σε περίπτωση που το Δικαστήριο εξετάσει μεμονωμένα την απαγόρευση ανταγωνισμού — αναγνωρίζει η Besix ότι η δέσμευση περί μη ανταγωνισμού δεν έχει έναν και μοναδικό τόπο εκπληρώσεως, αλλά πρέπει να εκπληρώνεται σε όλα τα κράτη μέλη. Ως εκ τούτου, η Besix θεωρεί ότι το αρμόδιο δικαστήριο πρέπει να καθοριστεί κατόπιν επιλογής. Συναφώς, μπορεί να τύχει εφαρμογής η σχετική με τον καθορισμό του τόπου εκτελέσεως των συμβάσεων εργασίας νομολογία. Όταν ο εργαζόμενος απασχολείται σε διάφορα κράτη μέλη, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη, κατά την άποψη της Besix, το πραγματικό κέντρο της δραστηριότητάς του. Με τον τόπο αυτό έχει η ένδικη διαφορά τους στενότερους δεσμούς. Σύμφωνα με την Besix, και στην υπό κρίση περίπτωση τόπος εκπληρώσεως είναι το Βέλγιο.

20. Η λύση αυτή εξυπηρετεί τον σκοπό όλων των σχετικών με τις ειδικές δικαιοδοσίες διατάξεων, οι οποίες περιλαμβάνονται στο δεύτερο τμήμα του δευτέρου τίτλου της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, πρέπει να αναγνωρίζεται η δικαιοδοσία του δικαστηρίου που παρουσιάζει ιδιαίτερα στενό δεσμό με τη διαφορά.

5 — Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1999, C-420/97 (Σύλλογή 1999, σ. I-6747).

6 — Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1987, 266/85 (Σύλλογή 1987, σ. 239, σκέψη 19).

Κατ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγεται η ύπαρξη πολλαπλών δικαιοδοσιών ως προς την ίδια σύμβαση, μειώνεται ο κίνδυνος εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων και διευκολύνεται η αναγνώριση και η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων.

21. Όπως και η Besix, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, σύμφωνα με την απόφαση *Shenavai*, το παρεπόμενο ακολουθεί το κύριο όταν υφίστανται παράλληλα περισσότερες της μίας παροχές. Εντούτοις, η Επιτροπή θεωρεί ότι, εν προκειμένω, υφίσταται μία μόνον παροχή.

22. Η εφαρμογή, εν προκειμένω, της κλασικής ερμηνείας του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών θα είχε ως αποτέλεσμα — προσθέτει η Επιτροπή — να θεωρηθεί ότι, στις περιπτώσεις αυτού του είδους, μπορεί να ασκηθεί αγωγή σε κάθε κράτος μέλος. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι αυτό ακριβώς πρέπει να αποφεύγει η Σύμβαση των Βρυξελλών⁷. Συνεπώς, σύμφωνα με την Επιτροπή, εύλογα διερωτάται το αιτούν δικαστήριο αν μπορεί, εν προκειμένω, να τύχει εφαρμογής η λύση που προέκρινε το Δικαστήριο για τις συμβάσεις εργασίας. Η Επιτροπή ισχυρίζεται, πάντως, ότι το Δικαστήριο επανειλημμένα απέρριψε την επέκταση της νομολογίας αυτής. Ως εκ τούτου, στην υπό κρίση περίπτωση δεν μπορεί να καθοριστεί κάποια κύρια παροχή βάσει της οποίας θα προσδιοριστεί ο τόπος εκπληρώσεως του συνόλου της συμβάσεως.

23. Σύμφωνα με την Επιτροπή, το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών μπορεί να ερμηνευθεί με τους εξής τέσσερις διαφορετικούς τρόπους:

- κλασικά, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες της δεσμεύσεως περί μη ανταγωνισμού που εκτείνεται ανά τον κόσμο·
- καθορίζοντας ως τόπο εκπληρώσεως την έδρα του οφειλέτη·
- καθορίζοντας ως τόπο εκπληρώσεως τον τόπο παραβάσεως της απορρέουσας από την παροχή υποχρεώσεως ή
- καθορίζοντας ως τόπο εκπληρώσεως τον τόπο εκπληρώσεως της κύριας παροχής, παρεπόμενο της οποίας αποτελεί η δέσμευση περί μη ανταγωνισμού.

24. Κατά την Επιτροπή, η κλασική ερμηνεία της διατάξεως θα συνεπαγόταν τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων όλων των κρατών μελών. Θα αντέβαινε, ωστόσο, προς τον σκοπό της ασφάλειας δικαίου, ήτοι το να μπορεί ο εναγόμενος να προβλέψει το δικαστήριο ενώπιον του οποίου θα εναχθεί. Επίσης, μια παροχή που συνίσταται σε παράλειψη ανά τον κόσμο, δεν μπορεί, από τη φύση της, να έχει ιδιαίτερους δεσμούς με μια συγκεκριμένη έννομη τάξη.

⁷ — Η Επιτροπή παραπέμπει στην απόφαση *Leathertex*, προσαρτηθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 31.

25. Δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα πληροφοριακά στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, το βελγικό δίκαιο αποκλείει τον καθορισμό της έδρας του οφειλέτη ως τόπου εκπληρώσεως στην περίπτωση παροχής συνισταμένης σε παράλειψη ανά τον κόσμο, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ερμηνεία αυτή δεν συνάδει προς την απόφαση GIE Groupe Concorde κ.λπ.⁸ (Η Επιτροπή υποθέτει πιθανώς ότι ούτε η ερμηνεία αυτή εξυπηρετεί τον σκοπό της προβλεψιμότητας).

26. Αν ως τόπος εκπληρώσεως καθοριστεί ο τόπος όπου πράγματι σημειώθηκε παράβαση της υποχρεώσεως που απορρέει από τη συνιστάμενη σε παράλειψη παροχή, ο καθορισμός του τόπου εκπληρώσεως εξαρτάται από τον οφειλέτη. Εντούτοις, ο τόπος εκπληρώσεως πρέπει, σύμφωνα με την Επιτροπή, να απορρέει από τη βούληση αμοτέρων των μερών και να μπορούν αυτά να τον προβλέψουν κατά τη σύναψη της σύμβασεως.

27. Κατά την άποψη της Επιτροπής, η αιτία των δυσχερειών που παρουσιάζει η υπό κρίση περίπτωση έγκειται στο γεγονός ότι, από τη φύση της, η συνιστάμενη σε παράλειψη παροχή δεν μπορεί να προσδιοριστεί γεωγραφικά. Συνεπώς, οι προσπάθειες καθορισμού ενός τόπου εκπληρώσεως δεν αποδίδουν ικανοποιητικά. Η προσήκουσα λύση θα ήταν, επομένως, να θεωρηθεί ότι η παροχή αυτή είναι απλώς παρεπόμενη άλλης παροχής, η οποία μπορεί να προσδιοριστεί γεωγραφικά. Σύμφωνα με την Επιτροπή, τέτοια παροχή είναι η σχετική με την από κοινού κατάρτιση προσφοράς για τη διεκδίκηση της αναθέσεως του έργου. Μοναδικός σκοπός της συνισταμένης σε παράλειψη παροχής είναι, κατά την άποψη της Επιτροπής, η εξασφάλιση καλύτερης συνεργασίας. Χωρίς τη συνεργασία αυτή, η συνι-

στάμενη σε παράλειψη παροχή θα καθίστατο άνευ αντικειμένου.

28. Το αντίθετο επιχείρημα ότι η παροχή συνεργασίας δεν αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς δεν αντίκειται, κατά την άποψη της Επιτροπής, στο ως άνω συμπέρασμα. Σε περίπτωση ασκήσεως αγωγής κατά μη εκπληρώσεως δύο παροχών, αρμόδιο είναι, σύμφωνα με την απόφαση Shenavai, μόνον το δικαστήριο του τόπου εκπληρώσεως της κύριας παροχής.

Εκτίμηση

29. Πρέπει, κατ' αρχάς, να επισημανθεί ότι, σε αντίθεση προς την άποψη των Wabag και Plafog, το συμπέρασμα του Cour d'appel ότι πρέπει να εφαρμοστεί το βελγικό και όχι το γερμανικό δίκαιο δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας. Το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, το οποίο χρήζει, εν προκειμένω, ερμηνείας, δεν περιέχει καμία διάταξη σχετική με την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου.

30. Σύμφωνα με τους σκοπούς της Συμβάσεως των Βρυξελλών, για την ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 1, της εν λόγω Συμβάσεως πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη «να αποφευχθεί, στο μέτρο του δυνατού, η ύπαρξη πολλαπλών δικαιοδοσιών ως προς

⁸ — Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1999, C-440/97 (Συλλογή 1999, σ. I-6307).

την ίδια σύμβαση»⁹. Αν, ωστόσο, είναι ορθή η διαπίστωση του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι ότι, στην υπό κρίση περίπτωση, υφίσταται μια συνιστάμενη σε παράλειψη παροχή που πρέπει, σύμφωνα με το εφαρμοστέο βελγικό δίκαιο, να εκπληρώνεται ανά τον κόσμο, η εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών θα είχε ως αποτέλεσμα να αναγνωριστεί η δικαιοδοσία όλων των αρμόδιων επί της ουσίας δικαστηρίων όλων των κρατών μελών.

31. Συνεπώς, πρέπει να εξεταστεί αν το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο που να αποκλείει το ως άνω αποτέλεσμα. Το αιτούν δικαστήριο, η Besix και η Επιτροπή προτείνουν τον καθορισμό του τόπου εκπληρώσεως με βάση την κύρια συμβατική παροχή. Η κύρια αυτή παροχή συνίσταται, εν προκειμένω, στην κατάρτιση και την υποβολή προσφοράς.

A — Η σχετική με τον καθορισμό του τόπου εκπληρώσεως νομολογία

32. Στην υπό κρίση περίπτωση, ο καθορισμός του τόπου εκπληρώσεως, υπό την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, δεν εξαρτάται από το σύνολο της συμβάσεως, αλλά αποκλειστικά από την επίδικη παροχή¹⁰. Μόνον έτσι εξηγείται το ότι δύο διαφορετικά δικαστήρια μπορούν να

είναι αρμόδια για διαφορά σχετική με δύο παροχές απορρέουσες από την ίδια σύμβαση¹¹. Η αρχή αυτή δεν συνάδει προς το ότι, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, ορισμένες συμβατικές παροχές ακολουθούν την αποκαλούμενη κύρια παροχή.

33. Κατά πάγια νομολογία, ο τόπος εκπληρώσεως της συμβατικής αυτής παροχής «πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με το ουσιαστικό δίκαιο που διέπει την επίδικη παροχή κατά τους κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος δικαστηρίου»¹². Επομένως, δεν πρόκειται για αυτοτελώς εφαρμοζόμενη έννοια του κοινοτικού δικαίου, η οποία θα είχε μία και μοναδική σημασία καθοριζόμενη από το Δικαστήριο, αλλά απλώς για παραπομπή στις εθνικές διατάξεις. Οι εν λόγω διατάξεις είναι αυτές που διέπουν τη σύμβαση, ήτοι η αποκαλούμενη *lex causae*. Στην περίπτωση αμγώς εθνικών διαφορών — στις οποίες δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής η Σύμβαση των Βρυξελλών — η *lex causae* είναι το εθνικό εφαρμοστέο δίκαιο. Στην περίπτωση διαφορών σχετικών με συμβάσεις που συνδέονται με περισσότερα του ενός κράτη, τίθεται ζήτημα εφαρμογής διαφόρων εθνικών εννόμων τάξεων, οι οποίες αλληλοσυγκρούονται — εν προκειμένω, η γερμανική και η βελγική έννομη τάξη. Στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει να εξετάζεται ποια έννομη τάξη διέπει τη σύμβαση. Στον βαθμό που η σύμβαση — όπως εν προκειμένω — δεν προβλέπει κανένα κανόνα σχετικό με το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο (επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου), το επιληφθέν δικαστήριο καθορίζει τη σχετική έννομη τάξη σύμφωνα με τους ισχύοντες ενώπιόν του κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου. Σύμφωνα με τα

⁹ — Απόφαση Leathertex, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 31, και η εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

¹⁰ — Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1976, 14/76, De Bloos (Σύλλογος τόμος 1976, σ. 553, σκέψεις 9 έως 12).

¹¹ — Βλ. απόφαση Leathertex, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5.

¹² — Απόφαση Leathertex, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 33, και η εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

πληροφοριακά στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, οι εν προκειμένω ισχύοντες βελγικοί κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου προβλέπουν ότι εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας με την οποία η σύμβαση έχει τους στενότερους δεσμούς. Στην υπό κρίση περίπτωση, τόσο το αιτούν δικαστήριο όσο και το Πρωτοδικείο θεωρούν ότι η εν λόγω χώρα είναι το Βασίλειο του Βελγίου και, ως εκ τούτου, τα δικαστήριά του εφαρμόσαν το βελγικό δίκαιο. Δεδομένου ότι η ερμηνεία των διατάξεων του εθνικού δικαίου δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, το Δικαστήριο, βάσει της νομολογίας αυτής, δεν μπορεί να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο κανένα ερμηνευτικό στοιχείο ως προς την έννοια του τόπου εκπληρώσεως.

34. Η νομολογία αυτή γνωρίζει, ωστόσο, το ακόλουθο όριο: «Είναι αληθές ότι στον τομέα των συμβάσεων εργασίας το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο τόπος εκπληρώσεως της παροχής πρέπει να προσδιορίζεται όχι εν αναφορά προς την εθνική νομοθεσία που εφαρμόζεται σύμφωνα με τους κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος της διαφοράς δικαστηρίου, αλλά, αντιθέτως, βάσει ομοιομόρφων κριτηρίων που στο Δικαστήριο εναπόκειται να τα καθορίσει με βάση το σύστημα και τους σκοπούς της Συμβάσεως των Βρυξελλών [...], κριτηρίων τα οποία οδηγούν στο να γίνεται δεκτός ο τόπος όπου ο εργαζόμενος ασκεί πράγματι τις συμφωνηθείσες με τον εργοδότη του δραστηριότητες»¹³.

35. Αντιθέτως, το Δικαστήριο έχει, μέχρι σήμερα, αρνηθεί να επεκτείνει τη νομολογία αυτή, η οποία καθιερώνει αυτοτελή ερμηνεία

της έννοιας του τόπου εκπληρώσεως¹⁴, μολονότι διάφοροι γενικοί εισαγγελείς, λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών — ήτοι την αναγνώριση της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου που έχει τον στενότερο δεσμό με την υπόθεση¹⁵ —, πρότειναν άλλες λύσεις¹⁶.

36. Στην υπόθεση *Shenavai*, ζητήθηκε από το Δικαστήριο να αποφανθεί σχετικά με το αν η δικαιοδοσία επί αγωγής περί καταβολής αμοιβής αρχιτέκτονα έπρεπε να καθοριστεί βάσει του τόπου όπου ο αρχιτέκτων παρείχε τις υπηρεσίες του ή του τόπου όπου πληρώθηκε η αμοιβή. Η τελευταία αυτή λύση ήταν σύμφωνη με την αρχή βάσει της οποίας, για τον καθορισμό του δικαστηρίου του τόπου εκπληρώσεως, πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη η επίδικη συμβατική παροχή. Εντούτοις, στην περίπτωση εκείνη, το αιτούν δικαστήριο και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου πρότειναν να χρησιμοποιηθεί ως βάση για τον καθορισμό του τόπου εκπληρώσεως η παροχή που χαρακτηρίζει τη σύμβαση, όπως συμβαίνει και στις διαφορές επί συμβάσεων εργασίας. Ωστόσο, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι συμβάσεις εργασίας δημιουργούν μια διαρκή σχέση εντάξεως του εργαζομένου στην οργάνωση της επιχείρησής του εργοδότη, γεγονός που δημιουργεί,

14 — Βλ. τις αποφάσεις *Shenavai*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψεις 16 επ., *Leatherhex*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψεις 35 επ., *GIE Groupe Concorde* κ.λπ., προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 8, σκέψεις 13 επ., καθώς και την απόφαση της 29ης Ιουνίου 1994, C-288/92, *Custom Made Commercial* (Σύλλογη 1994, σ. I-2913, σκέψη 26).

15 — Έκθεση σχετικά με τη Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (EE C 298, σ. 29 και συγκεκρωμένα, σ. 46) «Έκθεση Jenard».

16 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Lenz της 8ης Μαρτίου 1994 στην προπαρατεθείσα υπόθεση *Custom Made Commercial*, σημεία 63 επ., του γενικού εισαγγελέα Léger της 16ης Μαρτίου 1999 στην προπαρατεθείσα υπόθεση *Leatherhex*, σημεία 118 επ., και του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer της 16ης Μαρτίου 1999 στην προπαρατεθείσα υπόθεση *GIE Groupe Concorde* κ.λπ., σημεία 95 επ.

13 — Απόφαση *GIE Groupe Concorde* κ.λπ., προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 8, σκέψη 14, και η εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

κατ' αρχήν, δεσμό από γεωγραφικής απόψεως. Συνεπώς, ακόμη και στις περιπτώσεις διαφορών σχετικών με άλλες συμβατικές παροχές που απορρέουν από σχέση εργασίας, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως βάση η παροχή που χαρακτηρίζει τη σύμβαση. Αυτό, πάντως, δεν ισχύει για τις λοιπές συμβάσεις — όπως οι συμβάσεις με αρχιτέκτονα¹⁷.

37. Στην υπόθεση *Custom Made Commercial*, έπρεπε να εξεταστεί αν η *lex causae* τυγχάνει εφαρμογής όταν την επίδικη σύμβαση διέπει ο ενιαίος νόμος περί πωλήσεων. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, ως τόπος εκπληρώσεως της απαιτήσεως καταβολής του τιμήματος πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρείται ο τόπος κατοικίας του δανειστή.

38. Για τον λόγο αυτό, ο γενικός εισαγγελέας Lenz εξέτασε την υφιστάμενη τότε νομολογία και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο προέβλεπε τον καθορισμό του τόπου εκπληρώσεως με βάση τη *lex causae* μόνον όταν η λύση αυτή δεν αντέβαινε προδήλως προς τον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών¹⁸. Εξάλλου, ο γενικός εισαγγελέας διαπίστωσε ότι η επιλογή της παροχής που πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον καθορισμό του τόπου εκπληρώσεως είχε καθοριστική προς τούτο σημασία¹⁹. Τέλος, υποστήριξε ότι το να παρέμπει ο ενιαίος νόμος περί πωλήσεων

συστηματικά στον τόπο κατοικίας του δανειστή της απαιτήσεως καταβολής του τιμήματος δεν συνεπάγεται τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου που έχει τον στενότερο δεσμό με την υπόθεση²⁰. Αυτό εξηγείται λόγω του ότι ο καθορισμός του τόπου εκπληρώσεως με βάση το ουσιαστικό δίκαιο επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από την αναγνώριση του δικαστηρίου που συνδέεται στενά με την υπόθεση²¹. Συνεπώς, πρότεινε να καθοριστεί, κατ' αρχήν, ως τόπος εκπληρώσεως, επί υποθέσεων σχετικών με πωλήσεις, ο τόπος όπου ο πωλητής πρέπει να εκπληρώσει την παροχή του.

39. Αντιθέτως, το Δικαστήριο τόνισε ότι και μεν το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών στηριζόταν στην υπόθεση ότι από τον τόπο εκπληρώσεως της συμβατικής παροχής εξαρτάται, κατ' αρχήν, ο στενός δεσμός μεταξύ της διαφοράς και του αρμόδιου δικαστηρίου, ο καθοριστικός, όμως, λόγος χρησιμοποίησε του κριτηρίου του τόπου εκπληρώσεως είναι ότι οδηγεί σε απολύτως σαφή καθορισμό. Η ασφάλεια δικαίου που επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτό θα ετίθετο σε κίνδυνο αν το κριτήριο του τόπου εκπληρώσεως δεν χρησιμοποιούνταν στις περιπτώσεις που η εφαρμογή του δεν καταλήγει στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου που παρουσιάζει τον στενότερο δεσμό με την υπόθεση²².

40. Το 1999, το Δικαστήριο αντιμετώπισε εκ νέου, σε δύο υποθέσεις, το ζήτημα αν έπρεπε να εγκαταλείψει τη νομολογία του σχετικά με

17 — Απόφαση *Shenavai*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψεις 16 ελ.

18 — Προτάσεις στην υπόθεση *Custom Made Commercial* (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 16), σημείο 63.

19 — Όπ.λ., σημείο 64.

20 — Όπ.λ., σημείο 71 ελ.

21 — Όπ.λ., σημείο 26 ελ. καθώς και σημείο 80.

22 — Απόφαση *Custom Made Commercial*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14, σκέψεις 11 ελ.

τον καθορισμό του τύπου εκπληρώσεως ή αν, τουλάχιστον, έπρεπε να την τροποποιήσει.

41. Η υπόθεση Leathertex αφορούσε δύο ισοδύναμες παροχές πληρωμής απορρέουσες από σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, οι οποίες έπρεπε να εκπληρωθούν σε διάφορα μέρη. Ο γενικός εισαγγελέας Léger διαπίστωσε ότι η χρησιμοποίηση της *lex causae* δεν παρείχε μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου από την αυτοτελή ερμηνεία, ενώ ο αυτοτελής ορισμός του τύπου εκπληρώσεως για τους διαφόρους τύπους παροχών θα κάλυπτε, με την πάροδο του χρόνου, την πλειονότητα των πιθανών περιπτώσεων²³, δεδομένου ότι οι παροχές αυτές θα εξετάζονταν σταδιακά από το Δικαστήριο. Πρότεινε, για τις παροχές πληρωμής, να ληφθεί υπόψη ο τόπος της συμβατικής αντιπροσχής. Για τις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας, ο τόπος εκπληρώσεως της υλικής παροχής πρέπει να καθορίζεται με βάση τα υποχρεωτικώς προβλεπόμενα στη σύμβαση αντιπροσωπείας γεωγραφικά της όρια και, ενδεχομένως, λαμβάνοντας υπόψη το κέντρο της σχετικής δραστηριότητας. Έτσι, για όλες τις απορρέουσες από συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας αγωγές είναι δυνατό να καθοριστεί μία και μοναδική δικαιοδοσία για το δικαστήριο του τύπου εκπληρώσεως.

42. Τέλος, η υπόθεση GIE Groupe Concorde κ.λπ. αφορούσε αγωγή αποζημίωσης κατά εταιρίας θαλάσσιων μεταφορών και του πλοίαρχου της σχετικά με μεταφορά εμπορευμάτων μεταξύ Χάβρης και Santos, στη Βραζιλία. Ο γενικός εισαγγελέας

Ruiz-Jarabo Colomer εξέθεσε, κατ' αρχάς αφηρημένα²⁴ και ακολούθως αναφερόμενος στην υπόθεση της κύριας δίκης²⁵, τις μεγάλες δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ένα δικαστήριο όταν καλείται να εφαρμόσει την ισχύουσα νομολογία του Δικαστηρίου ως προς τον καθορισμό του τύπου εκπληρώσεως. Στην πράξη, ο καθορισμός του τύπου εκπληρώσεως δεν γίνεται συχνά με βάση τη *lex causae*, αλλά, χάριν ευκολίας, με βάση το δίκαιο του επιληφθέντος δικαστηρίου, το αποκαλούμενο *lex fori*. Βάσει αυτών, ο Ruiz-Jarabo Colomer διαπίστωσε ότι η θέση που προέβαλε το Δικαστήριο δεν παρείχε περαιτέρω ασφάλεια δικαίου από την αυτοτελή κοινοτική ερμηνεία της έννοιας του τύπου εκπληρώσεως. Επομένως, ούτε από την προσέγγιση αυτή προκύπτει δικαστήριο συνδεδεμένο στενά με την υπόθεση. Ως εκ τούτου, ο γενικός εισαγγελέας πρότεινε να καθορίζεται ο τόπος εκπληρώσεως με βάση τις ιδιαίτερες περιστάσεις της εκάστοτε υποθέσεως σε συνδυασμό με την ενοχική σχέση.

43. Εντούτοις, και στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο τόνισε εκ νέου ότι είναι αναγκαία η ύπαρξη ασφάλειας δικαίου²⁶. Επιπλέον, παρατήρησε ότι το ουσιαστικό δίκαιο παρέπεμπε στο άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών και ότι, κατ' αρχήν, η βούληση των μερών ήταν καταλληλότερη για τον καθορισμό του τύπου εκπληρώσεως σε σχέση με την αφηρημένη και αυτοτελή ερμηνεία του Δικαστηρίου²⁷.

23 – Προτάσεις στην υπόθεση Leathertex (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5), σημεία 118 επ.

24 – Προτάσεις στην υπόθεση GIE Groupe Concorde κ.λπ. (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 8), σημεία 28 επ. και 45 επ.

25 – Όπ.π., σημεία 33 επ.

26 – Απόφαση GIE Groupe Concorde κ.λπ., προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 8, σκέψεις 23 επ.

27 – Όπ.π., σκέψεις 25 επ.

44. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο δήλωσε:

εθνικά δικαστήρια να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν τους κανόνες αυτούς.

«Εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη, που είναι ο μόνος αρμόδιος στον τομέα αυτόν, να καθορίζει ως τόπο εκπληρώσεως της παροχής έναν τόπο που να λαμβάνει δίκαια υπόψη τόσο τα συμφέροντα της ορθής απονομής της δικαιοσύνης όσο και τα συμφέροντα της επαρκούς προστασίας των ιδιωτών. Στον βαθμό που το εθνικό δίκαιο του επιτρέπει, το επιληφθέν δικαστήριο μπορεί έτσι να κληθεί να καθορίσει τον τόπο εκπληρώσεως της παροχής λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που προτείνει το αιτούν δικαστήριο, ήτοι αναζητώντας, με βάση τη φύση της ενοχικής σχέσεως και των συγκεκριμένων περιστατικών, τον τόπο στον οποίο η παροχή εκπληρώθηκε ή έπρεπε πράγματι να εκπληρωθεί»²⁸.

45. Στην υπόθεση *Leathertex* το Δικαστήριο δεν επανέλαβε τη νομολογία αυτή, αλλά ούτε και αναγνώρισε κοινή δικαιοδοσία για τις αγωγές με αντικείμενο ισοδύναμες πιστώσεις που έπρεπε να εκπληρωθούν σε διάφορα μέρη.

46. Επομένως, από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του κοινοτικού δικαίου, εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει τον τόπο εκπληρώσεως των συμβατικών παροχών και στα

47. Ακόμη και βάσει της Συμβάσεως της Ρώμης σχετικά με τον νόμο που εφαρμόζεται στις συμβατικές υποχρεώσεις²⁹, η οποία δεν τυγχάνει εν προκειμένω εφαρμογής, το συμπέρασμα θα ήταν το ίδιο. Η εν λόγω σύμβαση και μεν διευκολύνει τον εντοπισμό της *lex causae*, αλλά προβλέπει, στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', ότι βάσει αυτής καθορίζεται ο τόπος εκπληρώσεως.

48. Τέλος, ούτε από τον κανονισμό (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις³⁰, μορούν να αντληθούν επιχειρήματα υπέρ της διαφορετικής ερμηνείας του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Ασφαλώς, ο κανονισμός εισήγαγε, με το άρθρο του 5, σημείο 1, στοιχείο β', ρητό κανόνα σχετικά με τον τόπο εκπληρώσεως στην περίπτωση συμβάσεων πώλησεως — τον τόπο παραδόσεως — και στην περίπτωση συμβάσεων παροχής υπηρεσιών — τον τόπο παροχής των υπηρεσιών. Πάντως, ουδόλως προκύπτουν στοιχεία υπέρ της απόψεως ότι, εν προκειμένω, πρέπει το Δικαστήριο να καθορίσει τον τόπο εκπληρώσεως. Κατ' αρχάς, ο κανονισμός αυτός δεν τυγχάνει εφαρμογής, έστω και μόνον από χρονικής απόψεως, δεδομένου ότι ισχύει μόνο για αγωγές που ασκούνται μετά την 1η Μαρτίου 2002. Και επί της ουσίας, όμως, η υπό κρίση παροχή δεν εμπίπτει σε καμία

28 — Όπ.λ., παρατεθείσα στην υποσημείωση 8, σκέψη 31.

29 — Παγωμένη έκδοση (ΕΕ 1980, C 27, σ. 34).

30 — ΕΕ 2001, L 12, σ. 1.

από τις περιπτώσεις των ρητά ρυθμιζόμενων τόπων εκπληρώσεως. Δεν πρόκειται ούτε για σύμβαση πωλήσεως ούτε για σύμβαση παροχής υπηρεσιών. Συνεπώς, ο κανονισμός δεν ορίζει τόπο εκπληρώσεως για την εν λόγω παροχή. Ως εκ τούτου, δεν τίθεται ζήτημα αναλογικής εφαρμογής του.

49. Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, και στην υπό κρίση περίπτωση, ο τόπος εκπληρώσεως πρέπει να καθοριστεί σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην επίδικη παροχή δίκαιο (*lex causae*), βάσει των κανόνων του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος δικαστηρίου.

B — Επί της ερμηνείας της *lex causae*

50. Κατ' αρχήν, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο — ή στον γενικό εισαγγελέα — να εξετάσει τη *lex causae*. Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι «έργο του εθνικού δικαστηρίου είναι να δώσει, στο μέτρο του δυνατού, στις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που καλείται να εφαρμόσει ερμηνεία σύμφωνη με τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου»³¹.

31 — Απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2000, C-262/97, Engelbrecht (Συλλογή 2000, σ. I-7321, σκέψεις 38 επ.)· βλ., επίσης, τις αποφάσεις της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, Marleasing (Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8), και της 10ης Απριλίου 1984, 14/83, Von Colson και Kamann (Συλλογή 1984, σ. 1891, σκέψη 26).

51. Όταν από τη *lex causae* δεν προκύπτει κανένα σαφές αποτέλεσμα, οπότε το εθνικό δικαστήριο διαθέτει περιθώριο εκτιμήσεως, το δικαστήριο αυτό πρέπει, κατά την ερμηνεία της, να λαμβάνει υπόψη το κοινοτικό δίκαιο. Πρέπει, μεταξύ άλλων, να λαμβάνει υπόψη τον σκοπό του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, ήτοι τον καθορισμό ενός και μοναδικού δικαστηρίου που να συνδέεται με την υπόθεση.

52. Όσον αφορά την εφαρμογή των εκτιμήσεων αυτών στην παρούσα διαφορά, θα ήθελα να κάνω στο σημείο αυτό δύο σύντομες παρατηρήσεις.

53. Αφενός, το αιτούν δικαστήριο σίγουρα θα εξακριβώσει αν ένα παρόμοιο ζήτημα σχετικό με τον τόπο εκπληρώσεως παροχής συνισταμένης σε παράλειψη έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο διαδικασιών που έπρεπε να στηριχθούν σε ένα και μοναδικό εθνικό δίκαιο³². Η λύση που θα προκύψει πρέπει να ισχύσει και στην υπό κρίση περίπτωση.

32 — Για τις αγωγές αποζημιώσεως σε περίπτωση καταγγελίας συμβάσεων αποκλειστικής παροχής λόγω μη τηρήσεως των προθεσμιών καταγγελίας, τα βελγικά δικαστήρια φαίνεται ότι επιλέγουν τον δεσμό της αγωγής αποζημιώσεως με την κύρια συμβατική παροχή (αποφάσεις του Cour d'Appel de Mons της 21ης Δεκεμβρίου 1998, *Journal des Tribunaux*, 1999, 275, 276 του Tribunal de commerce de Bruxelles της 29ης Μαΐου 1990, *Revue de droit commercial belge*, 1992, 907, 911 και του Cour d'appel de Bruxelles της 20ής Απριλίου 1988, στους Bogaert, G., και Maeyaert, P., *Distributierecht — Droit de la distribution*, 1987-1992, Kluwer, 1994, σ. 114 και 117). Πάντως, φαίνεται επίσης δυνατό — όπως, εξάλλου, και στο γερμανικό δίκαιο (βλ. την απόφαση του Reichgericht της 6ης Μαΐου 1902 στην υπόθεση Rep. III 1902, RGZ 51, σ. 312, σ. 313 επ. και του Bundesgerichtshof της 6ης Νοεμβρίου 1973, στην υπόθεση VI ZR 199/71, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1974, σ. 410 και 411) — να ληφθεί υπόψη η κατοικία του οφειλέτη. Καμία από τις δύο λύσεις δεν αντικείται εμφανώς στο κοινοτικό δίκαιο.

54. Αφετέρου, πρέπει να εξεταστεί μήπως, σύμφωνα με την εν λόγω σύμβαση, ο τόπος εκπληρώσεως πρέπει να αναζητηθεί εκεί όπου έπρεπε να κατατεθεί η προσφορά για την οποία συνήφθη η σύμβαση. Ανταγωνισμός δεν υπάρχει αν, στο ίδιο μέρος, δεν κατατεθεί ανταγωνιστική προσφορά. Αν ο τόπος καταθέσεως της προσφοράς ήταν το Καμερούν, δεν θα μπορούσε, σύμφωνα με τη λύση αυτή, να τύχει εφαρμογής το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, δεδομένου ότι το Καμερούν βρίσκεται εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, αρμόδιο δικαστήριο είναι το δικαστήριο του τόπου κατοικίας της εναγομένης³³.

Γ — Περιορισμός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών

55. Αν το αιτούν δικαστήριο θεωρήσει ότι καμία από τις προβαλλόμενες λύσεις δεν μπορεί να γίνει δεκτή βάσει του βελγικού δικαίου, οπότε δεν είναι δυνατός ο καθορισμός ενός και μοναδικού τόπου εκπληρώσεως, πρέπει, σε τελική ανάλυση, να εξεταστεί αν το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών τυγχάνει εφαρμογής.

56. Εν προκειμένω, πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο αναλογικής εφαρμογής της

νομολογίας σχετικά με το δικαστήριο που είναι αρμόδιο στις ενοχές εξ αδικιοπραξίας, σύμφωνα με το άρθρο 5, σημείο 3, της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Συναφώς, το Δικαστήριο δήλωσε ότι η έννοια του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός «πρέπει, στην περίπτωση δυσφημίσεως μέσω άρθρου του τύπου έχοντος κυκλοφορήσει εντός πλειόνων συμβαλλομένων κρατών, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο παθών μπορεί να ασκήσει κατά του εκδότη αγωγή περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης είτε ενώπιον των δικαστηρίων του συμβαλλομένου κράτους του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο παθών από τη δυσφήμιση, είτε ενώπιον των δικαστηρίων κάθε συμβαλλομένου κράτους εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως μόνον για την ηθική βλάβη που υπέστη ο παθών λόγω της κυκλοφορίας του δυσφημιστικού δημοσιεύματος εντός του κράτους του δικάζοντος δικαστηρίου»³⁴.

57. Μια τέτοια ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών θα επέφερε, ωστόσο, το μη ικανοποιητικό αποτέλεσμα ότι, στις περιπτώσεις όπως η υπό κρίση, τα αρμόδια δικαστήρια θα ήταν περισσότερα του ενός.

58. Η ύπαρξη πολλών αρμόδιων δικαστηρίων θα αποκλειόταν αν το Δικαστήριο

33 — Βλ. απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 1989, 32/88, Six Constructions (Συλλογή 1989, σ. 341, σκέψη 19).

34 — Απόφαση της 7ης Μαρτίου 1995, C-68/93, Shevill κ.λπ. (Συλλογή 1995, σ. I-415, σκέψη 33).

εφάρμοζε το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες από τη *lex causae* προκύπτει *ένα και μοναδικό αρμόδιο δικαστήριο* για την επίδικη παροχή.

59. Το Δικαστήριο έχει ήδη δηλώσει ότι τα προβλεπόμενα στο άρθρο 5 της Συμβάσεως των Βρυξελλών δικαστήρια πρέπει να ερμηνεύονται περιοριστικά, ως εξαιρέσεις της γενικής δικαιοδοσίας του τόπου του εναγομένου που προκύπτει από το άρθρο 2 της Συμβάσεως των Βρυξελλών³⁵.

60. Στην υπόθεση *Leathertex*, ο γενικός εισαγγελέας Léger είχε επίσης εξετάσει την άποψη ότι το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών δεν πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής όταν η εφαρμογή του αντιβαίνει προς τον σκοπό της Συμβάσεως. Πρέπει να αναγνωριστεί ότι ο γενικός εισαγγελέας Léger ορθά επισήμανε ότι «δεν μπορεί να παρεμποδιστεί η εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως για λόγους διαφορετικούς από αυτούς τους οποίους υπαγορεύει το ίδιο το πεδίο εφαρμογής της, ακόμη και όταν η χρήση που προτίθεται να κάνει ο ενάγων καταλήγει σε καθορισμό δικαιοδοσίας ο οποίος δεν συνάδει προς τις αρχές της Συμβάσεως, εάν αυτή είναι η επιλογή του ενάγοντος»³⁶. Η διάταξη αυτή δεν προβλέπει τέτοιου είδους περιορισμό του πεδίου εφαρμογής της.

61. Εν προκειμένω, από τον σκοπό της Συμβάσεως των Βρυξελλών αλλά και από το κείμενο του άρθρου 5, σημείο 1, όπως ισχύει σε όλες τις γλώσσες³⁷, προκύπτει ότι το αρμόδιο δικαστήριο του τόπου εκπληρώσεως παρατέμπει σε *έναν και μοναδικό τόπο*. Πρόκειται πάντοτε για έναν και μοναδικό τόπο και όχι για περισσότερους.

62. Έτσι, μια αυστηρώς γραμματική ερμηνεία ανταποκρίνεται, εν προκειμένω, στους σκοπούς της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Αν μια συμβατική παροχή αφορά παράλληλα περισσότερους του ενός τόπους εκπληρώσεως, τα μέρη δεν μπορούν πλέον να προβλέψουν ενώπιον ποιου δικαστηρίου μπορεί να εναχθούν. Εξάλλου, θα ήταν κατ' ανάγκη αρμόδια δικαστήρια που δεν θα μπορούσαν πλέον να θεωρηθούν ως έχοντα στενό δεσμό με την υπόθεση.

63. Κατά συνέπεια, το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών δεν τυγχάνει εφαρμογής όταν, σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην επίδικη παροχή δίκαιο και βάσει των κανόνων του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιλεγέντος δικαστηρίου, δεν υφίσταται ένας και μοναδικός τόπος εκπληρώσεως της εν λόγω παροχής, αλλά περισσότεροι του ενός ισοδύναμοι τόποι εκπληρώσεως.

35 — Βλ. αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, 189/87, *Καλφέλς* (Συλλογή 1988, σ. 3565, σκέψη 19), και *Six Constructions*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 33, σκέψη 18.

36 — Προτάσεις στην υπόθεση *Leathertex* (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5), σημείο 79.

37 — Όταν ασκήθηκε η αγωγή, στις 19 Αυγούστου 1987, ισχύαν το γερμανικό, το δανέζικο, το αγγλικό, το γαλλικό, το ιταλικό και το ολλανδικό κείμενο.

VIII — Πρόταση

64. Συνεπώς, προτείνω την ακόλουθη απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα:

- «1) Όταν τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε με τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (Σύμβαση των Βρυξελλών), ο τόπος εκπληρώσεως πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην επίδικη παροχή δίκαιο, βάσει των κανόνων του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος δικαστηρίου.

- 2) Το εθνικό δικαστήριο πρέπει να ερμηνεύει τις σχετικές με τον τόπο εκπληρώσεως εφαρμοστέες διατάξεις, στο μέτρο του δυνατού, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου και, μεταξύ άλλων, με τους σκοπούς της Συμβάσεως των Βρυξελλών — εν προκειμένω, τον καθορισμό ενός και μοναδικού, συνδεδεμένου στενά με την υπόθεση αρμόδιου δικαστηρίου.

- 3) Το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών δεν τυγχάνει εφαρμογής όταν, σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην επίδικη παροχή δίκαιο και βάσει των κανόνων του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του επιληφθέντος δικαστηρίου, δεν υφίσταται ένας και μοναδικός τόπος εκπληρώσεως της εν λόγω παροχής, αλλά είναι δυνατή η επιλογή μεταξύ περισσότερων του ενός ισοδυνάμων τόπων εκπληρώσεως.»